

ואולי דווקא העיתונות תצליח?

רבים רגילים לראות במשבר האקלים בעיה שפתרונה טמון בפוליטיקאים ובחברות גדולות – שיתעשתו, יכירו באמת המדעית וינקטו פעולה דחופה לאיפוס של פליטות גזי החממה; אחרים תולים תקוות בתנועת מחאה ציבורית גדולה – שתניע את נבחרי הציבור ואת מנכ"לי החברות. ואולם לאחר עשורים שהנזקים משרפת דלקי מאובנים ידועים, יש להכיר בכך שעד כה נחלו גישות אלה לבדן כישלון. מקבלי ההחלטות לא פעלו מספיק לשינוי וגם לא שילמו מחיר ציבורי או אלקטורלי. בהתחשב בסד הזמנים הקצר שנותר לאנושות, פחות משמונה שנים לאפשרות למנוע את ההשלכות הקשות ביותר של המשבר, כדאי לבחון גישה אחרת (IPCC, 2022).

אולי דווקא לעיתונות יש הסיכוי הטוב ביותר לגשר על הפער שבין האינטרס קצר הטווח של פוליטיקאים ובעלי הון שממשיכים לתמוך בתעשיות של דלקי המאובנים המזהמים לבין האינטרס הציבורי ארוך הטווח להיגמל מן הדלקים האלה באופן מיידי. אני סבורה כי העיתונות, שהייתה שנים ארוכות שותפה לזריעת הספק המדעי (רבינוביץ, 2009, 96), מסוגלת לשמש עתה החוט המקשר, התפר הנדרש, על מנת לחבר את הקצוות הפרומים של ממצאי המדענים, ההימנעות מפעולה מצד הפוליטיקאים והאדישות הציבורית היחסית לנוכח חומרת המשבר. העיתונות היא שעשויה להביא לנקודת המפנה (tipping point) הנדרשת ביחס הציבורי והפוליטי לצורך מניעת החצייה של נקודת האל-חזור במערכות האקלים.

מחקרים רבים בתחום התקשורת, המפורסמים בהם מאסכולת קביעת סדר היום (Agenda Setting Theory), שנוסחה לראשונה בידי מקסוול מקומבס (McCombs) ודונלד שו (Shaw), גורסים כי אנשים לומדים מהן הסוגיות החשובות בסדר היום הציבורי והפוליטי דרך אמצעי התקשורת. אלה משפיעים דרמטית על דעותיהם של ההמונים ושל הפוליטיקאים, וסדר היום הציבורי מתעצב כהשתקפות של סדר הצגת הנושאים בתקשורת (McCombs & Shaw, 1972). דוח העיתונות הדיגיטלית של מכון רויטרס לחקר העיתונות של אוניברסיטת

אוקספורד משנת 2020 (*Reuters Digital News Report*) מלמד כי אמצעי התקשורת הם, כיום, מקורות המידע הנפוצים ביותר בנושא משבר האקלים. לפי נתוני הסקר שבוצע ב־40 מדינות שהדוח התבסס עליו, 35% מהציבור לומדים על משבר האקלים מהטלוויזיה, 15% מאתרי חדשות, 5% מעיתונים ו־5% מהרדיו (Newman et al., 2020, 51–53). כל אלה מורים על הכוח העצום שיש לאמצעי התקשורת בהשפעה על הציבור ועל מקבלי ההחלטות: בידם האחת הם יכולים להנגיש להמונים את הממצאים המדעיים על משבר האקלים והמגוון הביולוגי ועל השפעתם על כלל היבטי חייהם, ואילו בידם השנייה להפנות אצבע מאשימה לאחראים ולדרוש דין וחשבון בשם האינטרס הציבורי.

מושג ירוק

מתוך הכרה בכוחה ובאחריותה של התקשורת הקמתי בשנת 2021 את המיזם הלימודי־תקשורת־אקלימי הראשון בישראל – “מושג ירוק”. מדובר בהכשרה הניתנת לעיתונאים מכל תחומי הסיקור בנושא משבר האקלים, בשיתוף עם אוניברסיטת תל אביב ועיתונאים מכלי תקשורת רבים בישראל (ובהם: **הארץ**, **דה מרקר**, **ידיעות אחרונות**, **מקור ראשון**, **מעריב**, **גלובס**, **כלכליסט**, **גלי צה"ל**, **ynet**, **וואלה**, **תאגיד השידור הציבורי**, **חדשות 12**, **חדשות 13**). עיתונאים בכירים, כמו אילנה דיין ונדב איל, ומיטב המרצים מאוניברסיטת תל אביב התגייסו, בהתנדבות מלאה, להנחות במשותף מפגשים של עיתונאים ועיתונאיות שחפצו בכך בנושא משבר האקלים. ההכשרה הותאמה לעיתונאים על בסיס הקורס האקדמי “משבר האקלים וקיימות: מבט רב־תחומי”, בהובלת הפרופסורים רות רונן וקולין פרייס.¹

1 תודתי הכנה לכל השותפים שעבדו יחדיו ובהתנדבות על הקמת המיזם “מושג ירוק”. לפרופ' רות רונן, שיזמה את הקורס האקדמי והשקיעה את מרצה וחוכמתה כדי לסייע לנו; לצוות הדוברות של אוניברסיטת תל אביב: תומר ולמר, ולריה פודר, דימה פנצ'נקו, ג'ק ברוקס, נגה שחר, איתי קאשי, גיל שרון ושחר שחר; לגיר חסון ולנטע אחיטוב, עיתונאי **הארץ**, שהיו חלק מכריע בכל אחד משלבי יצירת ההכשרה והנחייתה ואשר תרומתם לא תסולא בפז; למרצים שהתנדבו: פרופ' קולין פרייס, פרופ' דני רבינוביץ, פרופ' און ברק, ד"ר אמיר טייכר, פרופ' ח"כ אלון טל, פרופ' הדס סערוני, פרופ' שושנה שילה וד"ר רם פישמן; לעיתונאים אביב לביא, יפעת גליק, שני אשכנזי, יאיר קראוס ואילנה קוריאל, שהנחו את המפגשים; לגיא אורדיבר, שהגה את שמה של ההכשרה וסייע בגיבוש הנרטיב התקשורת־הפצתה; למעצבת אסתי סגל; לאלי גרשנקרוין, מנכ"ל ארגון העיתונאים; לענת סרגוסטי, למנכ"ל “חיים וסביבה” ערן בן ימני, ליו"ר רחל עזריה וליעל קיליין, שעובדים עימי בימים אלה על הקמת האתר של “מושג ירוק”; ללימור אלוף, מיקי חיימוביץ, גילי בורנשטיין, עמרי כמוס, מאי רש, אריאל סגל, עילי זוזובסקי, איתמר ויצמן ועוד רבים, שיעצו ותרמו מכישרונם; לראש מחלקת החדשות של **הארץ** תמיר כהן ולעורך הראשי אלוף בן.

מטרת ההכשרה הייתה לבער את הבורות האקלימית בתקשורת הישראלית, אשר באופן מסורתי מתייחסת למשבר כאילו הוא בעיה סביבתית ועתידית ועל כן א־אנושית, א־פוליטית וא־חדשותית. כדי להגשים את החזון הנגשנו במסגרת ההכשרה לעיתונאים ידע מדעי שעיקרו: משבר האקלים הוא משבר אנושי המתרחש בהווה ונוגע בכל תחומי החיים והסיקור – דוגמת פוליטיקה, כלכלה, ביטחון, בריאות, רווחה, הגירה, יחסי חוץ או נדל"ן. דעתנו הייתה, ועודנה, שכמו שעיתונאים מכל התחומים מתייחסים בכתבותיהם לשאלות משפטיות למרות שאינם כתבי משפט או שואלים שאלות כלכליות למרות שאינם כתבי כלכלה, הם צריכים – ומסוגלים – לשלב בדיווחיהם גם שאלות אקלימיות למרות שאינם כתבי סביבה.

אנחנו, עיתונאים מכל כלי התקשורת, החלטנו לשתף פעולה.
אין לנו ברירה. כולנו מפספסים את **הסיפור הכי מהותי לחיים**
 של הקוראים, הצופים והמאזינים שלנו.

משבר האקלים
 הוא כבר לא רק עניין של כתבי סביבה.
הוא פוליטיקה, משפט, כלכלה, ביטחון, חינוך, רווחה, נדל"ן
 ועוד.

החלטנו להפסיק להתעלם:
"מושג ירוק"

בשיתוף אונ' ת"א, יזמנו הכשרה **בחינם**
 לכתבים/ות, עורכים/ות, צלמים/ות, ומפיקים/ות
עם מיטב המרצים והמרצות: כל מה שאתם צריכים לדעת על המשבר

מחילים ב-29.4.21 | 7 מפגשים | כל יום ה-ב 17:00 | בזום

מודעת הכשרת העיתונאים שפורסמה ברשתות החברתיות.
 עיצוב: אסתי סגל

ההכשרה נפתחה בסוף אפריל 2021, ונרשמו אליה כ־400 כתבים, עורכות, צלמים ומפיקות מכל כלי התקשורת. מדובר בחלק גדול מהעיתונאים והעיתונאיות בישראל בעלי תעודה מטעם לשכת העיתונות הממשלתית בשנת 2020, שמספרם הכולל הוא 3,247 (פרסיקו, 2021). הפער בין גודלה הקטן של אוכלוסיית העיתונאים בישראל להשפעתה האדירה על מיליוני צרכניות וצרכני התקשורת רק מדגיש ביתר שאת את החשיבות שבהנגשת הידע המדעי על משבר האקלים לקבוצה זו.

אומנם קשה לקבוע מה הייתה תרומתה הממשית של ההכשרה לנשות ואנשי התקשורת, אך שני מחקרים שערכה גילי בורנשטיין, ראש תחום המחקר הציבורי של חברת "יפעת" עבור "מושג ירוק", מצביעים על שינוי ממשי בסיקור לאחר ההכשרה: מאז פתיחת "מושג ירוק" נרשם, בתוך שנה אחת בלבד, זינוק במספר הכתבות בנושא משבר האקלים – פי שלושה – בכל כלי התקשורת.

מחקר על נתוני שנת 2020 בדק לראשונה בישראל את שיעור הכתבות שעסקו במשבר האקלים בכלי התקשורת ובריר באילו מהן הוזכר לפחות פעם אחת צמד המילים "משבר האקלים" או "התחממות גלובלית". נמצא שפחות מחצי אחוז מהאייטמים בכלי התקשורת המובילים הזכירו את המשבר (2,600 מתוך 650 אלף). חברת "יפעת" מצאה שגם כאשר סוקרו פגיעות סביבתיות נקודתיות, הן לא קושרו למשבר הגלובלי הרחב ושיותר אייטמים נכתבו או שודרו על הסדר החוב של יצחק תשובה, פרשת הרפז, ליגת האלופות ושחקן הכדורסל דני אבדיה ב־NBA. עוד נמצא כי למשבר האקלים ולמשבר הכלכלי של חברת אל-על באותה שנה ניתן אותו היקף סיקור. בינואר 2022 נערך מחקר חוזר ב"יפעת", באותה מתודולוגיה, לנתוני שנת 2021, וכן השוואה בין התקופות. נמצא כי מספר הדיווחים טרם ההכשרה, בחציון השני של שנת 2020, היה 1,283 בלבד. בחציון השני של שנת 2021, לעומת זאת, הוא זינק ל־3,882 דיווחים. כבר בחציון הראשון של 2021, שבמהלכו התקיימה ההכשרה, עלה מספר האייטמים ל־1,727 – גידול של 34%. וכך התברג משבר האקלים לראשונה, בשנת 2021, לרשימת 20 הנושאים המסוקרים ביותר בישראל, לעומת מקומו בעשירייה הרביעית בשנה שלפניה.

המחקר של "יפעת" לא בחן מהם הגורמים הישירים לעלייה החדה בסיקור. אפשר רק לשער כי התרבות אירועי האקלים הקיצוני בקיץ 2021 וועידת האקלים של האו"ם בנובמבר בגלזגו השפיעו על מגמת העלייה. עם זאת, המחקר שלל את האפשרות שהזינוק בסיקור הוא תוצאה רק של אותה ועידת אקלים, שכן 20% בלבד מהאייטמים בחציון השני עסקו בה. "סיקור ועידת גלזגו מסביר חלק מסוים מהזינוק – אבל גם בנטרול הכתבות שסיקרו את הוועידה – חל גידול משמעותי בעיסוק התקשורתי במשבר האקלים", כתבו ב"יפעת".

משבר האקלים בתקשורת

סיקור משבר האקלים במדיה המובילה בשנת 2020

2600 כתבות*
 שחלקן בסיקור הכולל בתקשורת הזו:
0.4% מהסיקור

*בגל'מק: משפט נתיבה 15,000, לינת האלופות 6,400, המשבר באל על 2,200, ברקזיס 950

- נשאים בסיקור משבר האקלים ברבעון 1 2021
- תחילת כהונתו של בידן
- אסונות ושינויי מד"א
- אסון הזפת**
- זיהום ופליטת גזי חממה
- מחקרים ודוחות
- קישור למגפות
- פגיעה בטבע ובבע"ח
- תחבורה חשמלית
- אנרגיה מתחדשת

זווית בינלאומית

יפעת/מחקרי מדיה

משבר האקלים בתקשורת | סקירה כללית

- ✓ מה בדקנו: במסגרת כמה כתבות מזכירה התקשורת את נושא משבר האקלים (בדיקה כמותנית).
- ✓ מה יש בבדיקה: עיסוק התקשורת במשבר עצמו וקישור מפורש שנעשה בינו ובין אירועים אחרים.
- ✓ מה אין בבדיקה: סיקור סביבתי וסיקור ירוק שלא מתייחס למשבר.
- ✓ המסקנות: **סיקור בהיקפים נמוכים, שנעלה בעיקר בהקשרים גלובליים. עם מעט מאוד קישור לזירה המקומית.**
- ✓ בסיקור אירוע הזפת כמעט ולא נעשה קישור למשבר האקלים, לעומת עיסוק נרחב בזווית המדינית-בטחונית.
- ✓ התקשורת הישראלית עוסקת במשבר האקלים במסגרת חדשות חוץ. **תוכנית האקלים של בידן סוקרה די בהרחבה, אך ניכר שהעניין באירוע היה יותר פוליטי-מדיני ופחות מהותי, שכן הוא לא המשיך לכדי דיון או התייחסות למדיניות האקלים של ישראל.**

ממצאי "יפעת" על משבר האקלים בתקשורת לשנת 2020, באדיבות גילי בורנשטיין

משבר האקלים בתקשורת

סיקור משבר האקלים במדיה המובילה בשנתיים האחרונות, לפי מספר כתבות - מבט חציוני

**הנתח בסיקור שעסק בוועידת גלזו - 20% מהחציון

יפעת/מחקרי מדיה

משבר האקלים בתקשורת | סקירה כללית

- ✓ מה בדקנו: בכמה כתבות התקשורת המובילה הזכירה את הביטויים: משבר האקלים והתחממות גלובלית
- ✓ מה אין בבדיקה: סיקור סביבתי וסיקור ירוק שלא מתייחס לביטויים הללו.
- ✓ בחציון השני של 2021 נרשם זינוק משמעותי בסיקור המשבר.
- ✓ סיקור ועידת גלזו מסביר חלק מסוים מהזינוק (עם 829 כתבות שהן המישית מהסיקור בחציון) - אבל גם בגסרול הכתבות שסיקרו את הועידה - חל בידול משמעותי בעיסוק התקשורת במשבר האקלים.

ממצאי "יפעת" על משבר האקלים בתקשורת לשנת 2021, באדיבות גילי בורנשטיין

סדר יום תקשורת

20 הנושאים המסוקרים במדיה הארצית בשנת 2020

שיח נרחב בישות

11	תקציב המדינה	1	קורונה: היבטים בריאותיים
12	מחאת הדגלים השחורים	2	קורונה: היבטים כלכליים
13	מתיחות בגדרת עזה	3	קורונה: תרבות ופנאי
14	מתיחות בגבול העפון	4	קורונה: מערכת החינוך
15	אלימות נגד נשים	5	קורונה: מערכת הביטחון
16	מחאת השחורים בארה"ב	6	משפט נתניהו
17	סכנת בנייני בלרים	7	בחירות ומתח בקואליציה
18	הגרעין האיראני	8	שלום עם איתור האסירים
19	פרשת הצוללות	9	בחירות בארה"ב
20	מתירי הדיור	10	החלת הרביעות ביו"ש

הקורונה שלטה בסדר היום החל מחודש מרץ, כאשר כמחצית מכלל האינטרסים במחזורי החדשות המרכזיות עסקו במאבק בניגוד.

עם זאת, שיא הסיקור של מרץ-אפריל לא שוחזרו ויש כעת יותר מקום לנושאים אחרים.

שאר סדר היום מתאפיין בדומיננטיות פוליטית ומדינית-ביטחונית, כאשר ברשתות החברתיות השיח הפוליטי נשאר בעצימות גבוהה.

נושאים כלכליים שאינם קשורים לקורונה או למאבק התקציבי הפוליטי דעכו משמעותית.

מקומות 30-21:

- ברען אראגי
- חיסול סולמאני
- מינו פרקליט מדינה
- פרשת הצוללת
- זנה אדריה ב-NBA
- פרשת נעמה יששכר
- האלימות בחברה הערבית
- פרשת הרפז
- האונס באילת
- מתיחות בטחונות באי"ש
- מקומות 40-31:
- הסדר החוב של תשובה
- משבר האקלים**
- פיצוץ בבירות
- ביוס נשים
- פרשת הכדורגלים והקסינות
- פרשת איאד אלחאלק
- גרמול יחסים סודאן
- איסור טיסה לאומן
- המימד החמישי
- מלחמת הסייבר

יפעת/מחקרי מדיה

סקירת תקשורת כללית | רבעון 4 2020

ממצאי מחקר "יפעת" על משבר האקלים בתקשורת לשנת 2020, באדיבות גילי בורנשטיין

סדר היום התקשורתי - שנת 2021

20 הנושאים הבולטים בתקשורת בשנת 2021

שיח נרחב בישות	11	אסון הפירון	1	קורונה - הכנסים בריאותיים	
12	גרמול מצויה עם מדינות ערב	2	קורונה - תרבות ופנאי	2	קורונה - היבטים כלכליים
13	מתירי הדיור	3	קורונה - מערכת החינוך	3	קורונה - היבטים כלכליים
14	מתיחות בגבול העפון	4	הספת הממשלה החדשה	4	היבטים כלכליים
15	העברת תקציב המדינה	5	מבצע שאמר החומות	5	הספת הממשלה החדשה
16	אלימות נגד נשים	6	עליית המחירים במשק	6	מבצע שאמר החומות
17	אולטימטום סקסי	7	משפט נתניהו	7	עליית המחירים במשק
18	הפרץ לכישאות המדינה	8	האלימות בחברה הערבית	8	משפט נתניהו
19	משבר האקלים	9	הגרעין האיראני	9	האלימות בחברה הערבית
20	הכרזת מכלא גלבוע	10		10	הגרעין האיראני

על אף התקוות לסיים המגפה גם בשנת 2021, הקורונה על היבטיה השונים הכתיבה את סדר היום התקשורתי. עם זאת, נתח הקורונה מכלל החדשות נמצא ברידה משמעותית ומפנה מקום לנושאים אחרים.

עקב כך, **סדר היום השנה היה מגוון מאוד** - מסוגיות פוליטיות ומדיניות-ביטחוניות, דרך נושאי האלימות בחברה, ועד למשבר האקלים.

משבר האקלים התברג שנה שעברה בעשירייה הרביעית, והשנה הוא סוגר את העשירייה השנייה.

עד לאתרוונה, הכרות ואיגונים קידמו יוזמות ירוקות מצידו בתקשורת וזכו לתמיכה חיובית.

המעבר לעידים מדידים והיכולת להשוות את ישראל לעולם עשויים לייצר סדר יום אחר בו הממשלה והחברות יאלצו להגיב ולספק הסברים, ותהליכים עלולים להיחזק בספקנות גדולה מבעבר.

יפעת/מחקרי מדיה

סקירת תקשורת כללית | רבעון 4 2020

ממצאי "יפעת" על משבר האקלים בתקשורת לשנת 2021, באדיבות גילי בורנשטיין

מחלק מהבעיה לחלק מהפתרון

העובדה שהתקשורת יכולה להיות, או מתחילה להיות, חלק מהפתרון אינה מעלימה את העובדה שבמשך עשורים היא הייתה חלק מהבעיה. דני רבינוביץ הבהיר בספרו **הנה זה בא** כי נורמת "האיזון העיתונאי" הביאה לאנומליה מעוותת בין תמימות מדעית ובין ויכוח תקשורתי שתווך לציבור בידי כתבים ועורכים שביקשו "איזון". אלה הזמינו לאולפנים, כשני צדדים שווים לדיון, מדעני אקלים מוערכים יחד עם מומחים שמומנו על ידי חברות הנפט וביקשו לדחות פעולות כנגדן עד שתוכח ודאות מדעית לכאורה (רבינוביץ, 2009, 99). במאמר של נעמי אורסקס שפורסם בכתב העת *Science* ב־2004 הוצגה סקירה של 928 תקצירי פרסומים מדעיים בנושא שינוי אקלים שפורסמו בין 1993 ל־2003. אורסקס מצאה כי אף לא אחד מהם נקט עמדה מנוגדת לטענה שכדור הארץ מתחמם בגלל פליטות גזי חממה. לעומת זאת, בחינת מאות כתבות שהתפרסמו בתקופה המקבילה גילתה כי קרוב ל־50% מהן תיארו מחלוקת בקהילה המדעית באשר לקיומו של משבר אקלים ובאשר להיותו מעשה ידי אדם (מופיע אצל רבינוביץ, 2009, שם).

ואולם אף שחברות דלקי המאובנים השכילו לעוות ולנצל את אחד האתוסים המכוננים של התקשורת – האיזון העיתונאי – ולזרוע באמצעותו ספק בדעת הקהל והפוליטיקאים, אני סבורה כי עקרונות עיתונאיים אחרים דווקא עשויים להאיץ בעיתונאים לעסוק במשבר האקלים, באחראים לו ובדרכים לפתרוננו.

לדעתי, יש להתייחס לסיקור אקלימי כאל חובה עיתונאית מקצועית, הנגזרת מתקנון האתיקה המקצועית של העיתונות. לפי התקנון, וכפי שאושר בגרסתו האחרונה במליאת מועצת העיתונות והתקשורת בספטמבר 2020, עיתונאים נדרשים לפרסם מידע שיש בפרסומו "עניין ציבורי", כלומר מידע המשרת את "זכות הציבור לדעת ואת יכולתו לקבל החלטות באופן מושכל". לפי סעיף 2 של התקנון, "עיתונאים ואמצעי תקשורת יהיו נאמנים לחופש העיתונות, לאמת ולזכות הציבור לדעת. הם יגישו לציבור שירות מקצועי, ויפרסמו ידיעות ודעות באחריות, ביושר, בהגינות וללא מורא". סעיף 3 בתקנון קובע כי "עיתונאים יקפידו, ככל שניתן בהתאם לנסיבות, על דיוק, אמינות ושלמות המידע" (מועצת העיתונות בישראל, 2020).

לנוכח חובות אתיות מקצועיות אלה נשאלת השאלה: לאחר שהאו"ם הגדיר את שינוי האקלים "הנושא המכונן של זמננו" (United Nations, 2020), לאחר שארגון הבריאות העולמי הזהיר מפני "האיום הבריאותי הגדול ביותר שהאנושות ניצבת לפניו (World

(Health Organization, 2021) ולאחר שהבנק הגדול בארצות הברית, ג'יי.פי. מורגן, קבע כי "אנחנו לא יכולים לפסול תוצאות קטסטרופליות שיאיימו על חיי האדם כפי שאנחנו מכירים אותם" (בלומברג, 2020) – האם לאחר כל אלה סיקור בריאותי, כלכלי או ביטחוני שמתעלם ממשבר האקלים אינו למעשה הפרה של התקנון? האם אין לעיתונאים שעוסקים בתעופה או בתחבורה, למשל, אחריות מקצועית לדווח לקוראיהם גם על ההשלכות המסוכנות של פליטת גזי חממה מענפים אלה עצמם בכל כתבה שעוסקת בהם? האם דיווחים על קרנות פנסיה רווחיות שאינם מתייחסים לשאלה של השקעתם בדלקים מאובנים אינם מפריים את העיקרון של "שלמות המידע"? ככלל, האם העובדה שרק חצי אחוז מהאייטמים בתקשורת הישראלית עסקו במשבר שתואר בידי נשיא ארצות הברית ג'ו ביידן במילים "הבעיה הגדולה ביותר המונחת לפתחה של האנושות" (Newburger, 2020) אינה סותרת את זכות הציבור לדעת ואת יכולתו לקבל החלטות מושכלות?

אני עצמי הכרתי בפעם הראשונה בשגיאה העיתונאית שעשיתי בהתעלמותי ממשבר האקלים כשנסעתי לסקר את ועידת הפליטים של האו"ם בז'נבה בדצמבר 2019. באחד הדיונים, שעסק בקשר שבין משבר הפליטים לאקלים, העיד אחד מבעלי התפקידים מטעם האו"ם כי להערכתו מספר העקורים והפליטים צפוי להכפיל או לשלש את עצמו בשל שינויי האקלים ולהגיע למאות מיליוני אנשים. המספרים הפתיעו אותי ועוררו אצלי דאגה אבל גם דחף ללמוד על המשבר. לא הצלחתי ליישב בין המשמעות הקטסטרופלית של התחזיות שהוצגו ובין השאננות של פוליטיקאים ועיתונאים מול הסוגיה, שהרי היא כמעט שלא קיבלה כותרות ראשיות בכלי התקשורת הישראליים ולא שובצה בשיח ער במערכות הבחירות החוזרות ונשנות. עד אז עסקתי בעבודתי בחשיפת שחיתויות ובסוגיות חברתיות כמו עוני, מבקשי מקלט, קהילת הלהט"ב, זכויות נשים או אנשים עם מוגבלות. ככל שהמשכתי להתודע לנושא משבר האקלים, הרגשתי בוושה וחרטה על שכעיתונאית חברתית שביקשה לחרות על דגלה את הניסיון לשנות את סדר היום הציבורי כך שיתייחס לנושאים מושקעים (כמו מותם של פועלי בניין) ולהביא לתיקון עוולות חברתיות. למעשה התעלמתי מן הבעיה המושקעת והשורשית מכולן ובכך הסתרתי אותה גם מקוראיי.

ההתפכחות מעיוורוני האישי עוררה בי את הרצון להביא לתיקון לא רק בכתבתי אלא גם בתקשורת הישראלית כולה. מתוך אמונה שההכרה בשגיאה ובחובה העיתונאית חיונית לעשיית שינוי עמוק, לווה הפרסום של "מושג ירוק" במעין "התנצלות המונית" של עיתונאיות ועיתונאים ברשתות החברתיות. בשיתוף עם קולגות מכלי התקשורת השונים, אשר היו שותפיי למיזם, החלטנו כי נפרסם יחד התנצלויות קצרות ברשת החברתית

הרצאת "מושג ירוק" בנושא היסטוריה ומשבר האקלים. ד"ר אמיר טייכר (מימין), לי ירון, פרופ' און ברק

טוויטר. בשלב הראשון הציוצים לא ביארו לקוראים באיזה נושא אנו מכים על חטא אלא רק שילבו את המילים "לא היה לי מושג" בניסוחים שונים. כך למשל, עיתונאי **הארץ** אנשיל פפר כתב: "באמת ששום נושא שכתבתי עליו בחיים לא משתווה לזה. לא היה לי מושג". רועי ששון, ראש מערכת החדשות של **וואלה**, הוסיף: "בשנה האחרונה חשבתי שעסקנו בדברים החשובים באמת. לא היה לנו מושג". נריה קראוס **מחדשות 13** תיארה: "כל כך הרבה נושאים חשובים ובווערים ולא הבנתי עד כמה זה דחוף. לא היה לי מושג". מטרת ההתנצלויות הייתה להעלות את המודעות בקרב עיתונאיות ועיתונאים לנושא שההתעלמות ממנו מעוררת חרטה אצל חבריהם ובד בבד לאפשר את ההזדמנות לתיקון.

ביום שלאחר פרסום ההתנצלויות, לאחר שעיתונאים רבים פנו אלינו בשאלות ותהיות, פרסמנו שוב כולנו ב**טוויטר** את ההסבר: "באמת לא היה לנו מושג. סיקרנו פוליטיקה, כלכלה, נדל"ן, חינוך. לא הבנו שפספסנו את הסיפור הכי גדול. כדי לתקן, זימנו, עיתונאים מכל כלי התקשורת ואוני' ת"א, את 'מושג ירוק' – הכשרה חינם עם כל מה שחייבים

לדעת על משבר האקלים". והוספנו: "אנחנו עיתונאים מכל כלי התקשורת, החלטנו לשתף פעולה. אין לנו ברירה. כולנו מפספסים את הסיפור הכי מהותי לחיים של הקוראים, הצופים והמאזינים. נגמרו התירוצים, זו החובה העיתונאית שלנו".

הסיבות להתעלמות התקשורתית

נשאלת השאלה מדוע עיתונאים רבים כל כך התעלמו בכתבותיהם ממשבר האקלים. האם העובדה שכלי תקשורת רבים מוחזקים בידי גורמים מזהמים מביאה, בדרך זו או אחרת, לפסילת כתבות? האם התלות הכלכלית של אמצעי התקשורת בפרסומות משפיעה על נכונותם לעסוק בנושא משבר האקלים? אינני פוסלת טענות אלה, אך בשיחות שקיימתי עם כתבים ועורכים לא נשמעו עדויות מסוג זה. במקום זאת מצאתי גורמים אחרים המניאים אותם מכתובה אקלימית: פערי ידע, חשש מטעויות מקצועיות, תחושה של חוסר עניין וחוסר רלוונטיות של הנושא לקוראים ולקוראות, עבודה תחת לחץ ועומס, ערך הפרסום הראשון ומספר הדיווחים, וכן סטטוס קוו של התעלמות שבמסגרתו כלי התקשורת מאשררים ומשעתקים זה את התעלמותו של זה.

למדתי אפוא כי הגורם העיקרי להתעלמות אינו הכחשה של העובדות המדעיות אלא פערי ידע על מהותו וחומרתו של המשבר. לעיתונאים רבים לא היה ידע בסיסי על ההתחממות הגלובלית – מהי, כיצד נוצרה או מי אחראי לה. יתרה מזו, העובדות המדעיות נתפסו בעיני עיתונאים ועיתונאיות רבים כמסובכות ומורכבות. היות שעיתונאים נמדדים בדיוקם ואף נתבעים בגין טעויות, רבים מהם אמרו כי אינם מעוניינים לכתוב על נושא שאינם מבינים בו ולכן עלולים לשגות בעניינו, ועל כן הם מעדיפים להימנע כליל מסיקורו. חוסר הידע האקלימי נובע גם מכך שעיתונאים פעילים, גם אם חשובים ומוערכים, לא תמיד נדרשים לידע רב־תחומי נרחב כדי למלא את תפקידם בהצלחה. חלוקת התקשורת לדיסציפלינות סיקור ממוקדות אומנם מאפשרת לעיתונאים מומחיות והבנת עומק, אך בתחום מצומצם.

מחקרים אבחנו פערים מסוג זה בסיקור סביבתי גם לפני עשרות שנים. דייוויד סאקס ודייוויד רובין היו ככל הנראה הראשונים. בשנת 1971 הם עשו מחקר על תקשורת המונים וסביבה והצביעו כבר אז על כך שהמכשול הגדול ביותר בסיקור הבעיה הסביבתית הוא הגדרתה כ"סביבה". לפרק הרביעי בספרם הם קראו "הסביבה: נושא קשה לדיווח". על פי עדותם, הם מצאו קשיים בסיקור הן לכתבים בעלי רקע דל בכימיה ובביולוגיה והן לכתבי

מדע, שאינם רגילים לסקר את הרכיבים הפוליטיים, הכלכליים והתרבותיים. הם סיכמו את ממצאיהם באמירה: "קשה לחשוב על נושא מסובך יותר לדיווח עבור התקשורת" (Sachs & Rubin, 1971, 55–56).²

עוד סיבה לבורות האקלימית היא תנאי העבודה של עיתונאיות ועיתונאים לא מעטים, הנדרשים לספק ידיעות רבות בפרקי זמן קצרים ולעמוד בלוחות זמנים דוחקים של ירידת גיליון לדפוס או שידור מהדורה. למעשה, הצלחתם המקצועית של עיתונאים רבים נמדדת בשאלה אם הצליחו לפרסם ידיעה ראשונים, לפני מתחריהם. נסיבות אלה יוצרות מציאות שבה קשה לעיתונאים לפרסם כתבות עומק על המשבר והשלכותיו ולהסתכן בתוך כך בטעויות או בהחמצת סיפורים אחרים לטובת מתחרים, ולכן "משתלם" להם יותר לפרסם דיווח מדויק וראשון על ש"חם מאוד".

ואדגיש: רבים הם העיתונאיות והעיתונאים העושים את עבודתם בתחושת שליחות עמוקה ובשכר נמוך בהרבה מן השכר שהיו יכולים להרוויח במקצועות אחרים, כמו יחסי ציבור לבעלי הון או לחברות מזהמות. האמונה בחשיבות עבודתם לציבור היא שמניעה אותם. אני מכירה המוני עיתונאים שמצאו נושא שכמעט שאינו מדווח אבל נתפס בעיניהם כחשוב לקוראיהם, ולכן הם השקיעו זמן ומשאבים בלימודו ולא הרפו עד שהצליחו להביא בו לשינוי במדיניות.

בהקשר של משבר האקלים, עיתונאים ששוחחתי עימם העידו על חוסר רצון להעמיק בנושא בגלל ההנחה שהנושא אינו רלוונטי לקוראים. ההיגיון החדשותי גורס כי ככל שהסיפור "קרוב" יותר (בזמן או במקום), כך הוא מעניין יותר. תאונה שנהרגו בה עשרה אנשים בישראל, לדוגמה, תסוקר בהרחבה, אך תאונה דומה שהתרחשה באינדונזיה לא תסוקר. עיתונאים רבים אמרו כי לתפיסתם המשבר לא מעניין משום שהוא נוגע לגורלם של צמחים, בעלי חיים או בני אדם בעתיד הרחוק.

2 את הרקע ההיסטורי של הסיקור הסביבתי בחנתי במסגרת עבודה למעבדה להיסטוריה של משבר האקלים, בהובלת פרופ' און ברק וד"ר אבנר וישניצר מאוניברסיטת תל אביב. אני מודה להם על סיועם ליזומת "מושג ירוק" ועל תובנותיהם המחכימות.

שיתוף פעולה רב-תחומי עיתונאי ואקדמי

בניית "מושג ירוק" נעשתה מתוך אפיון הקשיים המביאים להתעלמות התקשורתית. ראשית, בשביל לגשר על פערי הידע, ומתוך התחשבות באילוצי העומס העיתונאיים, פנינו לאוניברסיטת תל אביב בבקשה ליצור הכשרה קצרה וממוקדת שתכיל את המידע הבסיסי והחשוב ביותר. שנית, כדי לגשר על פער "הסטטוס קוו של ההתעלמות" פניתי, כאמור, לעיתונאיות ולעיתונאים מכל כלי התקשורת בישראל בהצעה לפעול יחד ליצירת קונצנזוס חדש של עניין ובקיאיות. באותו אופן שהעיתונאים אשררו את ההתעלמות שלהם, כך השפעתם ההדדית עובדת גם בכיוון ההפוך: ניסיוני לימד אותי שכאשר אחדים מכלי התקשורת מתחילים לסקר נושא מסוים, התחרות מעודדות גם כלי תקשורת אחרים לעשות כן. ושלישית, כדי לגשר על תחושת חוסר הרלוונטיות של הנושא לקוראות ולקוראים, ניסינו בבניית ההכשרה לספק לעיתונאים את המידע האקלימי ה"קרוב" והרלוונטי ביותר לישראלים. הבהרנו כי ישראל היא מדינה פגיעה במיוחד לשינויי אקלים, ועל כן מזעור הנזקים וההכנה לשינויים צריכים להיות בראש כותרותיה.

בכל כלי תקשורת נרתמו לפחות עיתונאי אחד או עיתונאית אחת להכשרה, והם תפקדו כמעין "שגרירי אקלים" במקום עבודתם, סיפרו לעמיתותיהם ועמיתיהם על ההכשרה, הזכירו להם לבוא למפגשים והנחו מפגש אחד. ניר חסון ונטע אחיטוב מעיתון **הארץ** היו השותפים הראשיים לגיבוש ההכשרה ותכניה לכל אורכה, ותרומתם מכרעת. השתתפו גם עיתונאים שאינם מתחום הסביבה וקידמו את ההכשרה, דוגמת אילנה דיין (**קשת**), מיכל פעילן (**חדשות 12**) ואטילה שומפלבי (**ynet**), וארגון העיתונאים הפיץ הודעות לאלפי חבריו. אני סבורה כי שיתוף הפעולה החריג של עיתונאים מכלי תקשורת שונים המתחרים זה בזה למען מטרה משותפת היה נדבך חשוב ביותר והוא שהוביל למספר הנרשמות והנרשמים הגבוה להכשרה.

כלבי השמירה יצילו את הבית הבווער?

ביום האחרון של ועידת האקלים של האו"ם בגלזגו האזנתי לדיונים החשאיים של נציגות ונציגי המדינות הנבחרים על פרטי ההסכם הסופי (ירון, 2021ד). הקוראת תתקשה לשאת את תיאורי השאננות ששררה בחדר הדיונים בוועידה שהוגדרה "התקווה האחרונה של האנושות". כמה מהנציגים שוטטו בעייפות ברשתות החברתיות ובווטסאפ בזמן שנציגי

בריטניה, המדינה המארחת, הקריאו את סעיפי ההסכם, נציגי התקשורת במסיבת העיתונאים בחדר הסמוך לא ביקרו בחריפות את ראשי הוועידה על כישלונם בגיבוש הסכם שיבטיח את ההגבלה של עליית הטמפרטורה עד ל-1.5 מעלות מעל לזו שהייתה בעידן הקדם-תעשייתי, והיו שעיקר עיסוקם היה ביקורת נוקבת על התורים בכניסה ועל המזון שהוגש.

אני סבורה כי סיקור עיתונאי שנעשה על פי חובות האתיקה העיתונאית והאינטרס הציבורי צריך ליידע את הציבור על הנזקים והאסונות הצפויים, לדרוש דין וחשבון מן המזהמים, לדווח בכותרות שליליות על מי שאינם פועלים בטווח המידי לפתרון ולעקוב אחר מאמצי ההסתגלות וההכנה לנזקים שכבר אי-אפשר למנוע.

בישראל – המתחממת בקצב מהיר פי שניים מן הממוצע העולמי (ירון, 2021) ואשר עד שנת 2050 תסבול מזינוק חד במספר הימים שהחום בהם יהיה מעל ל-34 מעלות (ירון, 2022) – לא קשה למצוא נושאים לדיווח. האי-מוכנות של הממשלה יכולה לפרנס כלי תקשורת רבים. מחדלים בהיערכות לשיטפונות משום שלמרכז החיזוי הלאומי הנוכחי אין היכולות למלא את תפקידו (ירון, 2021) והיעדר תחזית אמינה לשינויים שמשבר האקלים יוצר מכיוון שהממשלה לא סיפקה לשירות המטאורולוגי את המחשוב המתאים (ירון, 2021) הם רק הראשונים בשיירת המחדלים.

אם כלי תקשורת רבים, בישראל ובעולם, יתעשתו, יפעלו על פי חובתם ויסקרו את משבר האקלים בבולטות כבר היום, כי אז בעוד חודשים ספורים, בנובמבר 2022, בוועידת האקלים בשארם א-שיח', יחששו נציגות ונציגי המדינות שיתדיינו בחדר הסגור ביומה האחרון לעזוב אותו בלי שיתקבלו הסכמות משמעותיות. גם אם לא יפעלו כאשר לנגד עיניהם עומד האינטרס הציבורי לטווח הארוך, בדיוק כמו שלא פעלו ב-26 הוועידות הקודמות, אולי בכל זאת יוביל אותם הפעם החשש מן הזעם הציבורי והמחיר התקשורתי שישלמו לפעולה נחושה יותר.

בעידן שסוכנים חברתיים אחרים כשלו בתפקידם והזמן אוזל, אולי נביחותיהם של כלבי השמירה יצילו את "הבית הבוער" של גרטה תונברג.

מקורות

- [בלומברג \(2020, 23 בפברואר\). הבנק הגדול באמריקה מזהיר: משבר האקלים עלול למוטט את הציוויליזציה. דה מרקר.](#)
- [ירון, לי \(2021, 1 ביולי\). לישראל אין תחזית אמינה לשינויי אקלים כי הממשלה לא רכשה את המחשוב המתאים. הארץ.](#)
- [ירון, לי \(2021, 20 ביולי\) החזית של מדינת ישראל נגד שיטפונות: שלושה סטודנטים שעובדים במשמרות. הארץ.](#)
- [ירון, לי \(2021, 26 באוקטובר\) קצב ההתחממות בישראל גדל פי שלושה בעשורים האחרונים. הארץ.](#)
- [ירון, לי \(2021, 13 בנובמבר\). בדיון סגור בוועידת האקלים, סין ומדינות ערב דרשו לרכך את ההתחייבויות - איש לא התנגד. הארץ.](#)
- [ירון, לי \(2022, 30 בינואר\). ברוב ערי ישראל יחול זינוק במספר הימים עם יותר מ־34 מעלות עד 2050. הארץ.](#)
- מועצת העיתונות בישראל (2020). [תקנון האתיקה המקצועית של העיתונות](#) (כפי שאושר במליאת מועצת העיתונות והתקשורת בספטמבר 2020). מועצת העיתונות בישראל.
- פרסיקו, אורן (2021, 16 בפברואר). [מספר העיתונאים בישראל הצטמצם ב־40% בתוך עשור. העין השביעית.](#)
- רבינוביץ, דן (2009). [הנה זה בא: כיצד נשרוד את שינוי האקלים](#). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

IPCC (2022, April 4). [The evidence is clear: The time for action is now. We can halve emissions by 2030](#). IPCC.

McCombs, Maxwell E., & Donald L. Shaw (1972). The agenda setting function of mass media. *Public Opinion Quarterly* 36(2), 176–187.

Newburger, Emma (2020). Joe Biden calls climate change the "number one issue facing humanity". *CNBC*.

Newman, Nic, with Richard Fletcher, Anne Schulz, Simge Andi, & Rasmus Kleis Nielsen (2020). *Reuters institute digital news report 2020*. Reuters Institute for the Study of Journalism.

Sachs, David Peter, & David Mark Rubin (1971). Mass media and the environment. Vol. 2: The Environmental information explosion: The press discovers the environment.

United Nations (2020). *Climate Change*. United Nations.(2020 באפריל)

World Health Organization (2021). *COP26 special report on climate change and health: The health argument for climate action*. World Health Organization.

לי ירון, כתבת משבר האקלים ותחקירי הסביבה של עיתון "הארץ". חברת הוועד המנהל של ארגון העיתונאים והעיתונאיות בישראל ויזמת "מושג ירוק".
דוא"ל: leeyaron@gmail.com